

d'ací sortiren el gall. *betillo* i salm. *betijo* 'tranca o post que fermen a la boca dels vedells o cabrits per impedir-los de mamar', port. i gall. *betilho* 'cabestre per al bou', 'morrió', etc. (veg. *DECH* i *DCEC*, s. v. *betijo*). Al costat de *VECTICULUM* es troba també *VECTACULUM*, si bé Tertullia només l'usa en un sentit que parteix dels altres sentits d'aquesta arrel, com a equivalent de *vehiculum*. De tota manera tenint *vectis* terminació en *-i* no fóra difícil de concebre que en baix llatí, els jardiners, enginyers forestals i botànics, poguessin fabricar un **vectiaculum* —en certa manera compromís entre els documentats *VECTICULUM* i *VECTACULUM*—, que com a terme d'aquests tècnics llatinitzants, pronunciat en forma semiculta, es convertís en **beitjàcol*; un pas més cap a la simplificació fonètica, afavorit naturalment pel record del nom del moixó i bolet *bitxac*, conduïa de **beitjàcol* a *bitxaco*. El *bitxaco* del pi i dels altres arbres és com un enorme alçaprem que fa saltar i esclatar la terra i les obres veïnes. Si algú diu que aquesta proposta és més enginyosa i combinada que ben trobada i convincent, callaré demanant més clarícies sobre el mot, i en espera que en surti una altra de més senzilla.⁴

¹ Venint del naturalista Antoni C. Costa té interès la descripció del dicc. *SLitCosta* (1868) que deu ser el primer on es registra: «unes 4 1/2 polzades, cap, gorja i cua molt negres; costats del coll, cap de l'ala i carpó ben blancs; pit, roig fosc; la femella té taques blanques i rossenques en la gorja; menja escarabats, mosques i altres insectes». Ell i Bover tradueixen pel cast. *collalba*. —² Per això Careta (1901) condemna *llombrigo(l)* i imposa *melic*, i registra *bàndol* i *màndol* (!) però no *mando*. —³ Després (1978) aconseguíem comprovar en altres llocs que *bitxaco* deu ser pertot l'única forma. Un tècnic arboricultor nat en el país, en diu a Pineda que aquí tots coneixen el mot, i que ni a la gent de bosc ni als jardiners ho ha sentit mai d'altra manera. Quan ells trasplanten un arbre, o el desarrelen per vendre'l, l'arrenquen amb *biçàku* i tot, protegint aquest amb una enorme bola de terra que li deixen, tallant les altres arrels i eixamplant molt la bola de terra; i ho deixen algun temps així fins que el pi o altre arbre s'hi ha refet del trauma engegant-hi noves arrels més petites; llavors li tallen el *bitxaco* i el trasplanten en el nou terreny, on l'arbre engendra i clava verticalment un nou *bitxaco*. També ho consulto a Palamós a un antic empresari de boscos de suro, que no coneixia prou el terme i, pendent de consulta, no pot assegurar-me si allí encara usen *bitxaco* o altre nom, però que tot seguit m'assegura que mai no havia sentit dir *bitxac* parlant d'arbres. —⁴ Si es trobés algun indicí geogràfic, més endavant, que donés peu a la idea que el nom del *bitxaco(l)* es vagi propagar des de la zona mossàrab tindríem una altra etimologia, almenys en alguns sentits, més senzilla, en el ll. *PISTACULUM* 'mà de morter' (amb la qual la comparació del *bitxaco* fóra fàcil), car la conservació sorda de la *-c-* i la de la terminació *-utu*, el mateix que els canvis de

p- en *b-* i de *-st-* en *-ç-*, serien normals en la fonètica mossàrab; per a evolutions semblants en altres mossàrabismes, veg. el cast. *cernicalo* *CERNICULUM* i l'àrab hispànic *piztical* (Simonet), que ve també de *PISTACULUM* o *-TICULUM*.

BITXOS, 'espècie de pebrot molt coent' anomenada *vitets* o *vits* en terres valencianes: com que aquest sona *vitx* o *bitx* en la pronunciació corrent castel·lonenca, en importar al Principat el nom d'un fruit que prospera tant en aquella terra, prenent-lo per un singular, fou canviat en un nou plural *bitxos*, que es confongué amb el castellanisme *bitxo* 'bestiola': el valencià *vit* és el mateix que *vit* 'membre viril' (més vivaç antigament però encara molt usat sobretot en *vit de bou* per a la pell de la verga del toro emprada per a pegar vergassades, etc.), provinent del ll. *vĕctris* 'palanca, post'. □ *1.ª doc.*: 1839 «pebrotet llargarut y picant, *guindilla, capsicum*», Lab.

Avui s'usa a la major part del Principat, més que no pas *pebrina*, i tant o més que *coralet* (el qual designa un fruitet semblant però no igual); no solament en el dialecte central, sinó també a la zona de Lleida (Els Torms, 1936), Cardós i Vall Ferrera (1932), etc. És estrany, en canvi, a l'ús de les Balears i del País Valencià, on se sent pertot *vit* i més sovint *vitet* (MGadea, *T. del Xè* 1, 28, 77). Ja vaig explicar aquesta etimologia en un article de 1954, ara reproduït a *Lleures i C.*, p. 208.

³⁰ **DERIV.**: *Bitxera* (Barcelona, Tarragona, etc.); *bitxer* (Els Torms, Ponts). Per al castellanisme i els seus derivats, bastaran les dades d'*AlcM* i *DCEC*, s. v. *bicho*; en cat. central i la major part del domini la gent de parlar normal o poc contaminat continua servint-se més aviat de *bestiola*.

Bitza, V. *esbotzar* *Bitzega*, V. *DCEC*, s. v. *bisagra* (1, 464a) *Bitzella*, V. *vidiella* *Bitzoc*, V. *esbotzar* *Biula* 'llufa', V. *piula* *Biula* 'baldó', *biulany*, *biuló*, V. *balda*

BIVAC, del fr. antiq. *bivac* (avui *bivouac*) i aquest de l'alem. dial. *biwacht* o *biwache*, compost de *bi* 'vora, prop de' i *wache* 'vetlla, guarda', derivat de *wachen* 'vetllar'. □ *1.ª doc.*: molt usat en comunicats i altres escrits relatius a la guerra de 1936-9, i en les obres literàries que després s'hi han inspirat, especialment poemes d'Agustí Bartra com el citat en *AlcM*.

El fr. antiq. *bivac* es troba, en *Ménage*, mj. S. xvii, i altres textos de l'època; en castellà ja figura el 1742 en el *DAut.*, grafiat *vivac* contra l'etimologia.

DERIV.: *Bivaquejar*.

BIXEST, del ll. *BĪSĒXTUS* 'dia que cada quatre anys s'intercalava entre el 24 i el 25 de febrer', compost de *bis* 'dues vegades' i *sextus* 'sisè', perquè anava darrere del 24 de febrer, que segons la manera de datar romana era el dia sisè de les calendes de març. □ *1.ª doc.*: fi S. xiii, Llull.

«L'any --- està en xii meses, e en lii setmanes, e en